

DISSERTATIO II.

De Lege tum naturali, tum positiva.

CAPUT I.

De Lege in communi. Unde suam repetat originem. Eiusdem notio, & divisio.

V. Idem actus successivè potest esse bonus, & malus, secundum eodem tempore. Quare si quis furetur ut det eleemosynam, furtum illud semper est malum, quia honestati queat à fine bono. Malitia quippe que est ex objecto, utpotè essentialis, ineptum reddit actum ad suscipiendam bonitatem ex fine. Commune axioma est: sæpè sunt bona mixta malis, & mala mixta bonis. Non defunt Theologi, qui hoc in eodem actu eventire contendunt; ita ut idem actus bonus sit ex objecto, malus ex fine. Quæ sententia penitus falsa est. Sunt sæpè mala mixta bonis, & contra, quia plures interveniunt actus.

VI. QUÆST. III. *Utrum dentur actus indifferentes in individuo?* RESP. Dari actus indifferentes ex objecto, & specie sua, adfirmat communis sententia. Disputatur solum verum in individuo detur actus indifferens ab homine deliberatè agente. Negat S. Thomas 1. 2. *quest.* 18. art. 9. & tota ejus schola, atque celeberrimos Theologi. Plura sunt divinarum Scripturarum testimonia, quæ negant hanc individualitatem, ut sic loquar, indifferenciam, præcipiuntque omnia in finem honestum dirigenda. Inquit enim 1. *Corinth.* 10. S. Paulus: *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite:* & Christus Jesus *Matthæ.* 12. ait: *Dico autem vobis, quantum omne verbum etiam quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.*

VII. Ratio evidens id quoque evincit. Omnis actus dicitur humanus qui ab homine deliberatè agente elicitor. Homo enim, ex qua ratione præditus sit, tenetur operari propter finem honestum. Porro aut bonus, aut malus finis est. Si bonus, bona; si malus, mala erit actio.

VIII. Sententiæ oppositæ patroni negant hoc luculentissimum S. Thomæ principium. Sat enim est, inquit, hominem agere propter commoditatem naturæ, & voluntatem sensuum. An licitum non erit appetitui humano suis frui acerbis, auribus cantus suavitate, & instrumentorum sonitu, oculis florum varietate, palato ciborum sapore delectari? Hanc doctrinam damnavit Innocentius XI. *Comederit, & bibere usque ad saturationem ob solam voluptatem, non est peccatum; modo non obstat valetudini; quia licitè potest appetitus naturalis suis actibus frui.* Altera quoque thesis in hac materia ab eodem Pontifice proscripita est: *Opus conjugii ubi solam voluptatem exercitum caret culpa, ac defectu venialitatis.* Postremo omnino locutio otiosa mala moraliter est, ut Christus ipse testatur. Illud autem est verbum, vel opus otiosum quod aut honesta intentionis rectitudine, aut iusta necessitatis, vel convenientiæ ratione caret. Ergo omnis actio, vel locutio in honestum finem non directa, otiosa, atque aded in die judicii puniendæ est. Ergo nulla actio reipsa datur quæ spectatis omnibus indifferens sit.

I. **JUS** pro lege, & lex pro jure usurpatur. Lex, seu jus est norma & regula actuum humanorum. Jus istud tribuitur in *naturale*, & *positivum*. Positivum in *divinum* & *humanum*. Istud in *sacrum*, & *profanum*. Profanum in illud quod est omnibus commune, & dicitur *jus gentium*, & in illud quod *civile* nuncupatur. Civile aliud *publicum*, quod est publica auctoritate institutum, & respicit publicam utilitatem, & coalescit partim ex præceptis naturalibus, partim ex placitis gentium, quod idem ferè est ac *universale*, quod omnes ferè gentes, & civitates comprehendit. Aliud vocatur *particulare*, quod unam gentem & populum, ut Atheniensem, Romanum, Germanum, Venetum &c. spectat.

II. Hanc legis notionem tradit 1. 2. *q. 90. art. 4.* S. Thomas. *Est ordinatio*, inquit, *rationis ab bonum commune ab eo qui curam communitatis habet, promulgata.* Ordinatio hæc præcipiens est, ex quo lex à consilio distinguitur. Particula *ab bonum commune* legem à præcepto distinguit. Ultima particula requirit legitimam potestatem in eo qui legem condit, promulgatque.

III. Acriter Theologi disputant, sit ne lex intellectus, an voluntatis actus. Verum disputatio hæc nullius momenti est. Nos cum S. Thoma, ejusque schola ad intellectum pertinere asserimus.

IV. Promulgandam legem esse, docent omnes, ut obligandi vim obtineat. Porro juxta legum diversitatem variè reperitur promulgationis ratio. Lex æterna promulgatur divina illustratione. Lex naturalis lumen est in hominum frontibus signatum. Lex divina positiva modo promulgatur interna revelatione, qua Deus multa Prophetis manifestavit; modo exteriori solemnitate, ut lex Mosata in monte Sinai, & lex Evangelica in die Pentecostes.

V. Promulgatio hæc conditio necessaria est. De modo promulgationis disident auctores, num videlicet in sola Regia, an in singulis provinciis fieri debeat. Si præcis spectetur, leges Conciliorum in singulis diocæcesibus promulgari solent. Hoc tamen non impedit quinque leges pontificiæ Romæ solemniter promulgatæ obligent omnes continud, ac subditi moraliter certum sunt legem Romæ promulgatam esse. Principes supremi lege iusta, & legitimè promulgata cogere subditos valent ad talem legem acceptandam; quoniam inquit ad *Romano* 13. S. Paulus: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati: Dei ordinationi resistit. Peculiaritè*

verò ratione summus Pontifex, potest leges ferre, non expectato consensu, & justas leges singulari obligatione acceptare subditi fideles astringuntur.

VI. Notanda propositio damnata est ab Alex. VII. in hac thesi: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem à Principe promulgatam.* Legem non acceptatam invalidam evadere docet nonnemo, undè infert non peccare eum qui contra eandem operatur, Etiam hic error proteritus est.

VII. QUÆST. UNIC. *Sitne in Deo lex æterna, & quid sit lex ista?* RESP. In qualibet Republica benè instituta reperitur legislator, qui omnia administrat in bonum commune. Deus autem est Supremus Princeps totius universi, qui sua indefectibili, & immobili lege omnia dirigit, & disponit. Istius autem legis notionem tradit 1. 2. *quest.* 93. art. 1. S. Thomas inquit: *Lex æterna dicitur ratio divina sapientis, secundum quod est directiva omnium actuum, & motuum creaturarum in ordine ad bonum commune totius universi.* Duplicitè accipi hæc lex potest. Primò pro ipsa passiva creaturarum directione; & hoc in sensu temporanea, non æterna lex est. Secundò activè ex parte Dei; & sub hoc respectu æterna est in Deo existens.

CAPUT II.

De Lege naturali, & præceptis in eadem contentis. De ejusdem immutabilitate, & dispensatione.

I. QUÆST. I. *Quid sit lex naturalis?* RESP. Sub duplici considerari aspectu potest, hominis, & Dei. Respectu hominis duplicem prodit respectum: alterum objectivum, qui est ordo ille, qui ipsis rebus in hæret, de quo infra; alterum formalem ipsi intellectui hærentem, & est lumen illud quo ordo ipsis rebus affixus cognoscitur. Respectu Dei auctoris legis naturalis duplex quoque in eadem lege respectus concipitur: alter objectivus, qui est ipsa essentia divina, idea archetypa, & exemplaris omnium ordinum, rerumque creatarum; alter formalis, qui est ipsa æterna ratio, qua Deus suam infinitam essentiam, omnesque ordines, & rerum relationes cum eadem necessariò connexas contemplando, omnia decernit, præcipit, aut vetat juxta ordinem, relationem, aut repugnantiam cum eadem sua essentia.

II. Aliqui pro eodem accipiunt legem naturalem, synderesim, & conscientiam; quæ tria tamen maximè differunt. Nam lex naturalis est ordinatio rationis nobis à Deo impressa; synderesis est lumen quo ipsam divinam ordinationem cognoscimus; conscientia verò est practicum dictamen intellectus, quo legem ipsam applicamus, & judicamus quid hic & nunc agendum sit. Synderesis veratèr circa ipsa principia generalia absque ullo discursu, quæ ignorare nemo valet, ut *bonum est amandum, malum fugiendum.* Conscientia contra medio syllogismo

prædicto suas elicet conclusiones. Heinc tot conscientia, quot homines. Lex vero naturalis eadem semper est.

III. Lex naturalis non est habitus propriè acceptus, neque potentia, neque actus; sed propositiones universales, non enuntiativæ, ut sunt propositiones intellectus speculativi, sed intellectus practici, præcipientes bonum, & vetantes malum. Hæc propositiones, seu hæc *dictata* sunt nobis infusa ab ipso Deo, suntque participationes legis æternæ Dei; & quamquam habitus non sint, fixæ tamen sunt, constantes, & immobiliæ. Lex ista eò spectat ut hominem imbuet in cognitione veri practici, non meditando, hæc exequendi.

IV. Ex pictura delineata legis naturalis sed ejusdem notio, seu descriptio potest: *Lex naturalis est rationis practice in bonum commune ordinatio, menti nostre à Deo indita, eaque præcipiens, aut vetans qui lumine naturali cognoscit possunt.* Descriptio ex his quæ dicta sunt, patet. Quilibet lex est rationis practice ordinatio in bonum commune. Legis autem naturalis differentia propria est quod menti nostræ à Deo impressa sit, & quod ea præcipiat, aut vetet que lumine naturali cognoscuntur. Hæc lex naturalis in nobis participativè lex est secundaria, & proxima; quæ dirigit operationes nostras per conformitatem ad primam regulam, nempe ad legem æternam Dei, ut 1. 2. *quest.* 71. art. 6. ad 4. docet S. Thomas.

V. QUÆST. II. *Utrum detur bono exlex, & an bonitas, & turpitudine insint rebus ante orationem legem formalem?* RESP. Homo natura sua exlex nuncupatur, qui nulla lege ante suam liberam determinationem obstringitur, sed ei pro ratione & lege stat sua voluntas. Hominem hunc repugnare asserimus, quia ante ejus liberam determinationem insunt intrinsecus rebus, seu officii bonitas, aut malitia. Bonum situm in ordine est, remque cui inest, perficit. Malum in recessu ab ordine residet, eandemque rem inficit. Si res omnes ante quamcumque legem formalem indifferentes essent, homo natura sua esset exlex: quia obligatione conformandi actiones suas ad res ipsas ordine directas minime astringeretur. Obligatio enim connexio est actionis cum ordine rebus ipsis hærente.

VI. Ut luculentius hunc ordinem concipias, omnia cum Angelico revocanda sunt ad unum. Hoc primum unum est divina natura, quæ Dei intellectum, & voluntatem præcedere concipitur, & est rerum omnium fons, & exemplar. Omnia creata ad hanc divinam naturam, tamquam ad primam normam, essentialè ordinem, & subjectionem expriment. Deus hanc suam essentiam contemplans videt quæ necessarii connexionem cum eadem habent, & hæc ut honestè probat, & præcipit: videt similiter illa quæ cum eadem pugnant, & hæc ut turpia, seu mala improbat. Hæc sunt prima principia.

VII. Hinc spontè & necessariò consequitur, homines constitutos in aliqua remotissima insula, absque ullo superiore, vel Principe dicta

farium Paulum, qui equali jure potuit in agrum, super quo lis pendet, perseverare in possessione queat. Unde evincunt Probabilitate, subditos evidenter possidere libertatem adversus legem? Non fecit ac pisces, obmutescant oportet. Certo sciunt homines se libertatem habere. At quis iudex desinuit, in dubio de legis existentia homines certo possidere libertatem adversus talem legem? Adfirmant Probabilitate; negant Probabilitate hanc libertatis possessionem. Dubia ergo evidenter est hæc possessio libertatis, quam obtundunt Probabilitate. Ergo non bene allegatur illa, ut eximantur homines ab observanda præfata lege.

V. QUÆST. III. *Qui certus de lege, dubitat verò, an in hoc particulari casu subjectus legi sit, exemptus ne à lege est?* RESP. Mutuo pugnant super hæc questione, vel ipsi Probabilitate inter se. Nam alii negant, ut Salmanticenses cum aliis, quia cum certus sis de lege, & dubites in a tenaris in hoc casu, possidet lex. Ergo melior est conditio legis possidentis.

VI. P. Lacroix lib 1. de Lege num. 189. *quest. 86.* censum textit opinionum Probabilitatum mutuo pugnantium; & more suo eisdem lektorum arbitrio porrigit, ut beneficio Probabilitatis quisque quod sibi magis ardet seligat. Censum opinionum contrarium rescipit ex hoc auctore tom. 6. lib. 1. dist. 5. cap. 7. ut cuique notum sit methodum probabilisticum propendere ut mihi videret, in purum, putumque Pyrronismum.

VII. Ad questionem igitur propostam respondeo, præfatum dubitantem obstringi ad legis observantiam. Nam cum lex certa sit, possessio hoc in casu evidenter stat pro lege. Vera autem Doctorum, tum Canonistarum, tum Theologorum regula est. *In dubio tutior pars est eligenda.*

VIII. QUÆST. IV. *An homines, cum mortis, vel gravis damni periculo tenentur leges servare?* RESP. Quæ natura sua mala sunt, ut fornicari, mentiri, pejerare, &c. obligant semper, & in omni casu. Quæ verò natura sua mala non sunt, sed ideo mala, quia verita, absolute cum periculo mortis, aut gravis damni non obligant. Heinc observatio jejuniarum, festorum, abstinencia à carnibus die veneris, non obligant neque cum vite, neque cum gravis damni periculo. Tum dumtaxat hæc præcepta obligant cum vite, vel damni periculo, cum eorundem transgressio cederet in contemptum legis, vel scandalum aliorum.

IX. Lex humana, sive Ecclesiastica, sive Civilis absolute non obligat cum vite, aut infamia, aut amissionis bonorum periculo. Quisque tamen ex virtutis amore potest periculo mortis propriam vitam exponere. Quilibet Christianus charitatis amore inservire luc infectis valet: amore pudicitie negligere verendorum curacionem potest: donare tabulam in naufragio fratri pereanti, dummodo sincero virtutis amore id fiat. Ipsæ divinæ leges naturales suas exceptiones habent ob diversitatem circumstantiarum.

Lex Naturalis vetat absolute furum, homicidium, &c. at in extrema necessitate defendendæ propie vite, aut alendæ non urgent.

CAPUT IX.

De necessaria intentione legis implenda, & de ob servantia plurium præceptorum unico actu.

I. PRæcepta legis alia sunt positiva, alia negativa. Hæc per cessationem ab opere vetito, illa per executionem operum, seu per adus positivos implentur. Duplex distinguitur actus voluntatis in lege positiva implenda: alter intentionis, quo voluntas intendit præceptum implere; alter imperatus, quo res præcepta executioni demandatur.

II. QUÆST. I. *Necessaria est aliqua intentio, vel expressa, vel virtualis adimplendi præceptum, aut, sufficit intentio ponendi rem præceptam?* RESP. Convenit penes omnes non requiri expressam intentionem legis implenda. Præter hanc expressam intentionem aliam Theologi vocant interpretativam. Hanc illi habent qui deliberat e. g. Missam audiunt die festo, Divinum Officium recitant: isti absque alia intentione implent præceptum.

III. QUÆST. II. *Ut qui legem implet, debetne finem legis intendere?* RESP. Finis legis alius intrinsecus, & est ipsa res præcepta; alius extrinsecus, & est id quod legislator intendit. Sine primo consistere res præcepta nequit. Absque posteriore rei præcepti substantia reperiri valet. Non est necesse, ut quis finem extrinsecum legis intendat; sed fat est intendere finem intrinsecum præcepti, seu rem præceptam, quam eo ipso intendit quod deliberato animo eam executioni demandat. Si legislator expressè præciperet finem extrinsecum, puta jejuniandi ad averendam calamitatem, tum subditi conformare se debent ad legislatoris finem.

IV. Actus vitioso non impletur præceptum. Accedit quis ad Ecclesiam ob finem ridendi, & contemplandi mulierem affectu venero, & simul Missam audit. Actus istius substantia vitiosa est. Finis intrinsecus audiendi sacri est Religiosum obsequium. Qui animo videndi amasæ ad sacrum audiendum accedit, non religionis officium, sed veneris flagitium exercet. Ergo præceptum non implet. Implet verò, si præcipue ad audiendum sacrum accederet, & aliqua prava circumstantia insiceret non opus præceptum, sed ipsum audire.

V. QUÆST. III. *Impletur uno actu pluria præcepta valet?* RESP. Plura præcepta iustitæ uno actu impleri nequeunt; puta solvendi centum ex contractu, & restituendi quinquaginta ex furto debita. Certum quoque est plura præcepta quæ eandem materiam afficiunt, unico impleri actu posse: eadem quippe Missæ audicione satisfacit præcepto diei dominicæ, & præcepto alterius festivitatis eodem die recurrentis: Sacerdos unica officii recitatione satisfacit præcepto

tum

tum ordinis, tum beneficii. Certum similiter est posse Superiorem aliquid præceptum imponere peculiari actu implendum. Edidisti votum jejuniandi: Confessarius tibi imponit jejunium in culparum penitentiam. Unico jejunio nequis utrique debito satisfacere; sed duo jejunia requiruntur.

VI. QUÆST. IV. *Satisficere potest eodem tempore diversis præceptis?* RESP. Adfirmant communiter omnes, quando eodem tempore præcepta cadunt. Vales igitur eodem tempore, & Missam audire, & Horas Canonicas persolvere: quia hæc duo præcepta eundem finem spectant. Si Confessarius imponat pro penitentia tres Missas audiendas, non potes eodem tempore omnes simul audire à tribus Sacerdotibus, Falsa quoque est plurimum opinio, qua asserunt, non peccare eum qui voluntariè impedimentum apponit, ut liber à servanda lege sit. Qui enim impedimentum apponit ne lex servetur, eodem animo vult legis transgressionem. Respondent adversarii, hunc non habere animum legis violandæ, sed liberandi se ab observantia legis, Calida, & verusta cavillatio hæc est. Lex enim quæ officium imperat, simul prohibet appositionem obstaculi officium istud impediens alioquin ludrica lex est. Peccant quoque contra præceptum qui non remouent, cum possunt sine gravi damno, impedimenta quæ obstant ne præceptum observetur.

VII. QUÆST. V. *Qui non potest totum implere opus præceptorum, stringiturne partem quam potest, exequi?* RESP. Adfirmant nunc omnes, quando dividuum præceptum est. Tunc autem dividuum est præceptum, cum partes separatim acceptæ fini à legislatore intento conducunt. Sic quia in qualibet horarum canonicarum recitatione, in abstinencia à carnibus, vel in unica comestura respiciuntur finis præceptorum; ideo servanda est pars, quando servari non potest totum. Principium illud, *Major pars trahit ad se minorem*, proscriptum ab Innocentio XI, est in hac thesi: *Qui non potest recitare Matutinum, & Laudes; potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur: quia major pars trahit ad se minorem.* Quando duo occurrunt præcepta, quæ simul servari nequeant, præferri quod præstantius est, inferiori debet.

CAPUT X.

De Legis cessatione, interpretatione, dispensatione, & consuetudine.

I. QUÆST. I. *Utrum cessante fine legis in particulari cesset lex?* RESP. Finis legis duplex, ut dictum est, unus intimus: extrinsecus alter. Primus est ipsa res præcepta, alter est intentus à legislatore. Quando actus præcepti natura sua honesti sunt, finis extrinsecus legislatoris conjungi solet cum fine intrinsecus. Quando lex præcipit actus natura sua honestos, tum consistit lex, etiam si cesset finis extrinsecus legislatoris: quoniam ipsa actuum internorum bonitas

finis est præcipuus legis. Quando res præcepta est indifferens, pluresque sunt fines intenti à legislatore, ex quibus coaliscit totus finis adæquatus, deficiente uno sine particulari non cessat lex. Cum verò finis adæquatus legis omnino cessat respectu omnium, cessat lex. Prohibita est communicatio unius civitatis ob pestis periculum vitandum. Sublato omni periculo pestis, cessat lex. Prohibitus est ingressus in talem domum ob mulierem male famæ. Hæc mulier aliò abijt; tum cessat lex vetans ingressum in talem domum.

II. Non requiritur expressa declaratio Principis definitis legem cessasse, nec sufficit iudicium hujus, aut illius particularis, ut dicatur legem cessasse; sed requiritur, ut doceat Dominicus Soto, vel consuetudo, vel communis Reipublice consensus.

III. Falsa mihi est opinio assentium, fac esse opinionem probabilem, qua judicis legis cessasse finem adæquatum, ut lex ipsa amplius non obliget. Lex quæ firma possessione fruatur, sola auferri probabilitate nequit.

IV. Animadvertendum ex Cajetano est, finem legis cessare duobus modis posse. Primum *negativè*, quando lex inutilis est bono communi; tamen si illam impleas, malum non est. Secundo *contrariè*, quando legis observantia in hoc casu vitiosa est, quem casum à lege exemptum esse docet S. Thomas.

V. QUÆST. II. *An cessante negativè fine adæquato legis in particulari, cesset lex?* RESP. Adfirmat prior sententia quam defendunt Henricus, Navarrus, Ledesma, Diana, Viva.

VI. Recitata opinio falsa est mihi, & opposita vera, & sola probabilis, quam communiter defendunt Moraliste. Ratio patet. Lex fertur propter bonum commune, & propter id quod communiter accidit. Hoc sine adæquato legis in commune vigente, nunquam lex cessat in particulari, seu nullus particularis subditus exemptus à lege est. Quoniam lex non fertur propter particularem casum, sed propter id quod communiter accidit. Quare licet respectu hujus vel illius privati non eveniat malum quod lex vetat, non propterea cessat finis legis etiam respectu talis particularis: quoniam finis legis est obstringere omnes ad implendum, aut vitandum id quod communiter accidit.

VII. Tandem plura absurda contrariam opinionem consequuntur. Ea quippe admittit, omnes ferè humane leges in nihilum occiderent. Si quidem quilibet pro suo ingenio, & affectu contenderet respectu sui legis finem locum non habere. Quisque diceret: Lex vetans theatra respectu mei non urget, quia nullam exteriori commotionem. Divites contenderent finem veritæ fornicationis non urgere respectu illorum, quia patrimonium habent, unde, & concubinam, & prolem suscipiant alere. Librorum hæreticorum lectionem, accessum ad montales, delationem armorum, & plurima alia quisque sibi licita fore judicaret.

VIII. QUÆST. III. *Quid sit abrogatio legis, & quis abrogare eam valet?* RESP. Abrogatio de me-

CAPUT IV.

De Lege positiva humana.

§. I.

Legum humanarum fundamentum humana societas.

I. Anequam legis humanæ notionem, & effectus explico, paucis ejusdem fundamenta exponam. Legum itaque humanarum fundamentum societas est. Prima humana societas est conjugalis, maris, & femine (obolis procreandæ causa inita. Hanc consequitur paternæ liberi quippe absque parentum subsidio vivere nequeunt. Ex debito parentum alendi filios oritur potestas patriæ in eisdem. Altera societas hereditatis nuncupatur, quæ est servorum cum dominis. Ex hac triplici societate conjugali, paternæ, & hereditatis coalescit societas domestica, seu familiaris, quæ spectat naturæ jure, perfecta quodammodo dici potest. Has quatuor societates consequitur altera, nempe civica, quæ perfectior ceteris est.

II. Homo ita est animal sociale, ut sine societate consistere humanum genus non queat. Tolle societatem maris cum femina, & tota humana species evanescit. Porro ita connexæ sunt descriptæ societates, ut una alteram pariat. Hæc pauca indicasse sufficiat de fundamento legum humanarum. Admissa enim societate, sine qua consistere humanum genus nequit, necessarium adinvenire leges sunt quæ societatem moderentur. Si plura aves, lege tom. 6. lib. 1. diff. 4.

§. II.

De Jure Civili, publico, & privato.

I. Communis juris civilis publici finitio hæc est: Jus est quod directè, & principaliter ad publicas causas, & utilitatem universalem constitutum est. Tribuunt illud antiquum, & hodiernum. Iustus auctor est summa potestas, in imperio Imperator, in Regno Rex, in principatu Princeps, in republica Magistratus. Hoc jus legale vocatur, cum sit vera lex. Quælibet respública, immò quæque civitas non subiecta alicui sua habet jura tum publica, tum privata.

II. Juris civilis privati notio hæc est: Jus auctoritate supremæ potestatis conditum, ad singulorum civium utilitatem immediate, & principaliter ordinatum. Per hæc functionem jus civile privatum distinguitur à quolibet alio: à naturali, quod non pendet à voluntate humana; à jure gentium, quia istud non est alicujus civitatis, aut principatus, sed omnium gentium; à jure publico, quod situm proximè, & per se ad publicam utilitatem dirigatur, unde singulorum utilitas manat: contra jus civile privatum directè singulorum commodum respicit, ex quo potest commune bonum, & publica utilitas coalescit.

III. Hoc jus privatum multiplex. Aliud vo-

catur merum, quod ex sola hominum voluntate pendet: aliud mixtum, quod jus naturale, vel gentium includit. Rursus aliud commune, quod extenditur ad universum Principatum; aliud particulare, seu municipale, quod intra fines provincie, vel civitatis concluditur. Aliud est scriptum, aliud non scriptum.

IV. Juris civilis idea hæc est. Modo interpretatur juris naturalis, & gentium ambiguos casus; modo plura adjicit solo humano arbitrio, prout tali nationi, aut populo expedire judicat. Plura consuetaria ex jure naturæ, vel gentium deducuntur, quæ juxta mentium humanarum diversitatem in varias trahi partes queunt. Jus autem civile sensum definit in quo hæc ambigua accipienda sunt. Plura adjicit, ut illa jura magis confirmet.

§. III.

De Jure Canonico, seu Ecclesiastico.

I. Canon vox Græca est, quæ regulam latine significat. Jus itaque Canonicum jus regulare est, quod regulis constat. Hac ratione etiam jus civile nuncupari canonicum potest, cum regulis constat. Verum usus obtinuit ut solum jus Ecclesiasticum appelleretur Canonicum.

II. Jus Canonicum est jus positivum ab Ecclesia Catholica conditum, approbatumque, quo societas universalis Christi Jesu ad tranquillitatem, pacem, æternamque beatitudinem dirigatur. Dicitur ab Ecclesia conditum, vel in Concilio generali congregata, vel à Romano Pontifice ejusdem capite approbatum, vel institutum.

III. Jus Canonicum suam repetit originem ab Apostolis, qui pro Ecclesiæ regimine omnium primi Concilia celebraverunt. Plura alia pro Ecclesiæ disciplina constituerunt Apostoli non scripturis, sed cordibus impressa. Decursu temporis Ecclesiæ Pastores, vel in Synodis, vel extra plurimos ediderunt canones, & Pontifices summi plures constitutiones, bullas, & decreta, quæ in magna creverunt molem; & decem circiter constituunt collectiones, quas recensere in præfens non vacat. Lege tom. 6. lib. 1. diff. 4. cap. 5.

CAPUT V.

De potestate leges condendi, & de personis eisdem subiectis.

I. Omnes Catholici fatentur, supremas Potestates facultate condendarum legum instructas esse. Christus Dominus legem Cæsaream de tributo pendendo observari præcepit. Reddit, ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari. Hac potestate pollet omnes Principes supremi, aliis non subiecti, in propriis principatibus. Disputant Jurispublici, valeatne Regina leges condere: & communiter affirmant, Regnam non conjugatam condere leges posse, non secus ac Regem. Si quidem quæ ratione capax est regni, eadem condere leges valet. Si conjugata Regina sit, mul-

multi contendunt ad maritum Regem transire ferendarum legum potestatem. Sed hæc opinio falsa mihi est. Jure quippe matrimonii non fit hæc translatio, nisi voluntaria patris Regine accedat. Dare marito dote uxorem debet, secus suam hereditatem.

II. QUÆST. I. Utrum Principes supremi quæ ac subditi, subiecti legibus à se latii sint? RESP. Subditi sunt legibus subiecti vi coactiva, quæ cogi possunt ad earum observationem. Principes supremi subiecti sunt legibus à se latii vi directiva. Quando potestas condendi leges residet penes Rempublicam, seu communitatem, tum singula membra vi coactiva cogi ad observantiam queunt. Principes verò supremi, ut Pontifices summi, Imperatores, & Reges, & ceteri legumlatores astringuntur vi directiva servare leges à se latas, secus vi coactiva, ut docet S. Thom. 1. 2. quæst. 96. art. 5. ad 3.

III. Salmantigenes cum Bonacina, Azorio, Castropalao, aliisque, se nunquam intellexisse ajunt, quod legislator queat per legem à se latam obligari, quia par in parem non habet potestatem. Lex autem est imperium superioris in inferiorum. Unde colligunt, legislatores ex sola convenientia, ex jure naturali orta, legum observationi obstringi.

IV. Hæc opinio mihi falsa est. Recta ratio supra omnes Principes, & legumlatores dominatur. Huic rectæ rationi parere omnes Principes supremi debent. Ab hæc recta ratione omnes leges justæ manant. Hæc recta suprema ratio, quod bono communi expedit, quid repugnet, decernit, legesque condit. Hæc suprema ratio in terris parem non habet, sed omnibus supremis Potestatibus imperat, & dominatur. Principes itaque soluti sunt à lege coactiva, & penali in hac vita, secus in altera, quia subiecti sunt legi divergenti. Peccant, & quidem graviter, si legem in materia gravi à se latam violent. Accedit quod subditi scandalum patiuntur, dum violari leges à Principe vident.

V. QUÆST. II. Pueri septennes, infideles, amentes, ebrii subiecti legibus sunt? RESP. Continuo ac pueris assuget rationis lumen, subiecti legibus sunt. Et quia communitè hoc evenit circiter septennium, ideo dicitur pueros septennes legibus subiectos esse. Infideles legibus Ecclesiasticis subiecti non sunt, quia in eisdem Ecclesia jurisdictionem non habet. Amentes, & ebrii comprehensi sub lege sunt, sed ab actuali legis observantia excusantur ob amentiam, vel ignorantiam, vel infirmitatem.

VI. QUÆST. III. Quomodo Clerici, peregrini, & advena subiecti sint legibus sue patriæ, & locorum per quæ transeunt? RESP. Clerici, sub lato privilegio exemptionis, subiecti legibus civilibus sunt, utpote Republicæ membra. Hoc tamen non impedit quominus Clerici privilegio Ecclesiasticæ immunitatis fruantur: quæ immunitas alicubi major, alicubi minor est.

VII. Peregrini dicuntur qui à loco proprii domicilii recedunt, animo redeundi. Vagi nul-

libi sedem fixam habent. Advenæ, & forenses in uno loco habent domicilium, in alio habitant. Certum est peregrinum, advenam, forenses ad aliquem locum accedentes animo ibidem perpetuo commorandi, continuo obnoxios esse ejusdem loci legibus. Idem dicendum quando majori parte anni ibidem commorantur. Certum quoque est servare eisdem debere leges contractuum, testamentorum, matrimoniorum solemnitates spectantes. Mihi quoque probabilis est ejusmodi peregrinos, & advenas servare debere leges loci per quem transeunt, etiam si ibi per unum, & alterum diem maneat. Quoniam id expedit tranquillitati, paci, & optimo regimini. Adversa sententia quoad hoc exleges facit homines istos, cum non teneantur neque legibus sue patriæ, neque legibus locorum per quæ transeunt.

VIII. Peccant, ut jam diximus supra, qui deliberato animo discedunt à proprio territorio ut declinent observantiam juveni, aut diei festi quia nemini sua fraus debet patrocinari. Atque similes quæstionculæ solute sunt in explicandis præceptis juveni, & festorum dierum.

CAPUT VI.

De Legum humanarum effectibus, & vi obligandi.

I. QUÆST. I. Quis sunt legis effectus? RESP. Primum legis officium est subditos bonos, virtuososque efficere. Alter effectus est subditos obligare ad ea præstanda, quæ leges prescribunt. Leges autem jubent, veant, permittunt.

II. QUÆST. II. Quanam sit legis humana materia? RESP. Sunt actus humani, qui præcipi, aut vetari possunt, quatenus aut conferunt, aut repugnant bono communi, quod lex unice respicit. Ea potissimum vetare leges humane solent quæ societatem turbant; leviora autem permittunt, ut graviora devitent. Actus indifferentes, ut indifferentes, non sunt materia legis: at quia in individuo nullus actus indifferens est, ideo quilibet actus indifferens secundum speciem, potest in hac, aut illa circumstantia præcipi, aut vetari, quatenus conducit, aut repugnat bono communi.

III. QUÆST. III. Valentne legislatores humani, seu Ecclesiastici, seu civiles actus internos directos, & absolutè præcipere? RESP. Adfirmant plures. Glossa, cap. Cogitationes, dist. 1. de Penit. Major in 4. dist. 12. quæst. 7. Pighius lib. 6. de Hierarch. cap. 16. Adrianus in 4. quæst. 4. Jacobus Latomus de Confess. secret. Medina, Rossella, Sylvius 22. q. 104. Henricus à S. Ignatio tom. 2. lib. 1. cap. 16.

IV. Oppositam sententiam communiter defendunt recentiores Theologi. Quæ mihi videntur probabiliora, paucis expeditam. Et primo dico, legislatorem Ecclesiasticum, nedum civilem, præcipere haud posse actus merè internos directos, & per se lege coactiva coactione externa. Hanc sententiam conceptis verbis defendit S. Thomas 1. 2. quæst. 91. art. 4. quoniam de his potest homo legem ferre de quibus potest judicare. At

judicium hominis de actibus internis esse nequit. Ergo hos præcipere directè, & per se nequit lege cogente coactione exteriori. Hanc doctrinam utraque sententia admittit, & penes omnes communis est.

V. Illud in dispositionem cadit, num legislator possit præcipere directè actus internos lege dirigente, coactione interna, idest obligante ad culpam, sub lato judicio exteriori, & pena. Mihi valdè probabile est, posse legislatorem Ecclesiasticum præcipere lege directiva actus merè internos in his casibus in quibus judicaverit id consentaneum esse ad salutem æternam. Nam Principes Ecclesiastici, ut distinguitur à civili, non solum exteriorem subditorum felicitatem, sed primò & per se spectat salutem animarum æternam. Huc enim spectat potestas quam Christus Ecclesiæ contulit: inquit enim Petro, ejusque successoribus; *Pasce oves meas*: Joann. 21. & Math. 16. *Quicumque ligaveris super terram, erunt ligata & in cælis*. Animæ non solum exteriùs, sed interiùs quoque nutriti indigent. Confirmat hoc Ecclesiæ mos. Innocentius XI. damnavit hanc thesism: *Non tenemur proximum diligere actu interno*. Nec reponas, Pontificem nihil hic præcipere, aut vetare, sed id tantum declarare, quod naturalis, & divina lege vetitum est: Quoniam Pontifex præcipit ut interiùs omnes hanc doctrinam defendant, Alexander VII. damnavit quoque hanc thesism: *Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ*: & aliam similem damnavit Innocentius XI. de communione schismatis. In his thesibus de interioribus actibus sermo est. Quid quod Tridentinum sess. 6. in præmio prohibet ne aliter credatur quam quod in suo decreto statutum est?

VI. Ratio quoque id evincit. Ecclesia moderatur societatem non modo civilem, verùm etiam christianam, quæ ut talis ad finem supernaturalem tendit, cujus finis salus æterna est. Porro actus interiores media oportuna sunt ad hujusmodi finem. Ergo animarum pastor, cujus est animas in hunc finem dirigere, præfata jubere media valet. Et re ipsa Ecclesia præcipit attentionem orationi necessariam. Et licet attentio hec connexa sit cum exteriori oratione, non apparet cur Ecclesia præcipere non possit per horam, aut horæ medietatem interiorem meditationem. Quod autem Ecclesia possit indirectè actus internos cum externis connexos præcipere, communiter est Theologorum sententia.

VII. QUÆST. IV. *Obligatne sub gravi lex humana?* RESP. Qui legem humanam violant, non modo contra hanc, sed adversus ipsam æternam legem peccant: quoniam Principes Dei nomine imperant. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt*: Prov. 8. Omnis itaque vera lex ad culpam obligat, & ad penam. Quare constitutiones Ordinum regularium quæ ad culpam non obligant, sed ad penam, non sunt veræ leges. Nec propterea minus astringunt ad observantiam, non sub culpa, sed sub pena.

VIII. QUÆST. V. *Leges iniuste pariantur obligationem?* RESP. Leges iniuste, quia contrariæ sunt bono divino, numquam observandæ sunt. Leges iniuste, vel quia excedunt limites potestatis legislatoris, vel quia opponuntur bono communi, licet nullam pariant obligationem, servandæ interdum sunt ad evitandum scandalum quod patere inobservantia possent.

IX. QUÆST. VI. *Undè colligenda sit gravis obligatio legis?* RESP. Ex voluntate legislatoris, & voluntate legislatoris ex eisdem verbis, quæ produunt imperium, & obligationem legis. Communiter legislator, ut manifestet suam voluntatem, adhibet sequentia verba, *Jubeo, mando, præcipio, volumus, decernimus, intendimus, &c.* Obligatio verò sub mortali colligitur ex gravitate materie, ex verborum efficacia, ex penæ impositione, & his similibus. Prudens quippè legislator materiam gravem sub gravi, & levem sub levi obligatione imponit. Disputant Theologi, num legislator possit in materia gravi obligare sub levi. Sed disputationes istæ superflue sunt. Nam, ut dictum est, prudentis legislatoris est rem gravem sub gravi obligatione præcipere, & levem sub levi. Gravis materia esse potest, vel in se, vel respectu finis.

X. QUÆST. VII. *Quid de lege penalis dicendum est?* RESP. Lex penalis à pena, quam imponit, nomen subit, & distinguitur à lege morali, quæ conscientiam obstringit, nulla adjecta transgressoris pena. Lex ista duplex. Altera simplex, & purè penalis, quæ nullo imposito præcepto solum penam imponit, ut si legislator dicat: *Si quis arma detulerit, tantum pecunia solvetur*. Altera mixta, quæ præceptum, & penam includit. Penæ aliæ positivæ, ut pecuniarum solutio, flagellatio, &c. aliæ privativæ, ut excommunicatio, irregularitas, aliæ tandem mixtæ, quæ ex positivis, & negativis coalescunt. Penæ aliæ temporales, aliæ spirituales, quæ bonis divinis privant.

XI. QUÆST. VIII. *Undè nam argui possit legem penalem mixtam obligare sub gravi culpa?* RESP. Leges aliæ Ecclesiasticæ, aliæ civiles. Ecclesiasticæ quæ aliquid præscribunt sub excommunicationis majoris penam, semper obligant sub gravi culpa; illæ verò quæ solum minoris excommunicationis penam adjuvant, communiter non obligant sub gravi. Attendenda igitur est materia gravitas, vel parvitas, quæ legi subest. Nam si materia præscripta gravis sit, transgressio gravis erit, si materia levis, similiter levis erit violatio. Leges penales mixtæ in materia gravi obligant sub gravi culpa.

XII. Disputant Theologi, num lex merè penalis obliget sub culpa, an dumtaxat sub pena adjecta. Plures recentiores propugnant legem merè penalem non obligare in conscientia. Hanc opinionem defendunt *Salmanticensis*, qui citant *Sanchez, Suarez, Casparyanum, Bonaccinam, Aragonum*. Opposita opinio mihi est probabilior: quia Principes in materia gravi intendunt

dunt obligare totius potestatis conatu: penas quippè adjiciunt, ut hecè subditè evidentius intelligant obligationis gravitatem. Lex enim quæ conscientiam non ligat, non est lex, ut dictum est supra.

XIII. *Penæ late sententiæ* insidit à legislatore, si spirituales sint, subeundæ à transgressoribus sunt ante judicis sententiam; secus si sint *serendæ* sententiæ. In hæc tamen materia spectandæ sunt Tribunalium consuetudines. Penas quæ inhabiles reddunt homines ad aliqua bona, seu jura acquirenda, sive illæ adjectæ sint à Jure Canonico, sive à Jure Civili: incurrit ante judicis sententiam, communiter Theologi docent. Quare beneficiarii, qui Officiam Divinam non recitant, incurunt penam restitutionis ante judicis sententiam. Similiter qui spontè restitit à contractu, subire penam conventionalem justè appositam debet ante judicis sententiam, ut mihi probabilis videtur. Si quidem conventio ista peccatis quidam contractus est libero consensu celebratus. Sed quilibet honestus, ac justus contractus non spectata judicis sententia executioni demandandus est. Ergo etiam dictus contractus conventionalis.

XIV. QUÆST. IX. *An leges in presumptione fundatè obligent in conscientia?* RESP. Duplex presumptio. Alia juris, alia facti. Presumptio juris ea dicitur quæ in tali, aut tali contractu dignoscit periculum fraudis, damni, fallaciarum communiter occurrere: idcirco legem absolutam condit legislator, quæ talem contractum in omni casu vetat, quamquam in aliquo casu periculum illud non adesse. Presumptio facti, quam etiam definitionis vocant, determinat in hoc particulari casu rem accidere: & ex hac suppositione iudex, aut legislator decernit rem ita se habere, in quo judicio tacita conditio includitur: *si factum re ipsa ita se habeat*. Quare si factus presumptio in foro exteriori probaretur, liber subditus à lege esset. Tridentinum prohibet matrimonia clandestina ex præsumptione fraudum, damnorum, &c. quæ communiter ejusmodi matrimonia consequuntur. Idcirco legem absolutam tulit, ut absolutè talia matrimonia nulla sint, etiam si fraus nulla in aliquo matrimonio contingeret. Presumptio juris non est propriè dicta presumptio, quia lex quæ prohibet in omni eventu absolutè aliquem actum, non innititur præsumptione, sed judicio certo, & absoluto.

CAPUT VII.

De Lege tributorum.

I. QUÆST. UNIC. *Lex tributorum obligatne in conscientia?* RESP. Negat Navarrus, Medina, & alii: quorum opinio falsa est, & Dei verbo repugnans. Inquit enim Rom. 13. *Si Paulus: Idem, & tributa præstatis. Ministi enim Dei sunt in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vèdīgā, vèdīgā*. Rursus Math. 22. *Reddite*

ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari. Ratio naturalis id evincit. Tributa enim sunt patrimonialia, undè Principes sustentantur, & populos protegent, & defendunt. Populi siquidem conducunt Principes ad regendam, moderandamque Rempublicam; & Principes locant suam industriad in regimine principatus, sicut ministri, & famuli locant servitutem dominis suis pacto pretio. Jure ergo naturæ, nedum positivo lex tributorum obstringit subditos ad tributum solvendum.

II. Consuetudo opposita, quæ obtruditur, corruptela est. Injusta, inquis, sunt tributa. Quis est justitiae iudex? Numquid subdit? Numquid Principes injustitiae rei sunt, dum quidquam præscribunt subditorum cupiditatè affectum? Absit. In dubio, non justum nec ne tributum sit, solvendum est: quia in dubio æquali pro Principis justitia præsumendum est.

CAPUT VIII.

De Lege irritante, & lege dubia.

I. LEX irritans non prohibet modò, verùm etiam nullos efficit actus. Legumlatores autem, & prohibere, & irritare actus valent. Lex irritans duplex, alia quæ re ipsa contractum irritat, nullumque ipso facto declarat. Altera quæ irritum declarandum decernit. Prior lex dicit: *Si ipso facto nullus*: posterior dicit: *Si hoc modo fiat, abrogetur*. Prior ante, secunda post judicis sententiam actum nullum facit.

II. QUÆST. I. *Lex irritans obligatne in conscientia?* RESP. Adfirmant communiter Theologi: quia lex irritans vera lex est. Leges autem veræ, & justæ obligant in conscientia. Ut autem cognoscatur, num lex irritet nec ne substantiam alicujus actus, consulenda sunt legis verba, & sincerè interpretanda.

III. QUÆST. II. *Qui dubitat, existantne lex an secus, liberos à lege est?* RESP. Interpedit adfirmant Probabilitatè, dubitantem de legum existentia ab observanda lege liberum esse: idque probabilis esse dicitur P. Viva tom. 1. de Leg. quest. 4. art. 4. n. 2. quia, inquit, in dubio melior est conditio possidentis. Hoc loco indefectibilis regulæ, & primi principii constituunt Probabilitatè. Audi P. Carolum Castenedi tom. 2. diff. 16. num. 179. pag. 10. sic fantem: *Ergo homo ex natura sua, & pro priori ad omnem legem est liber libertate Theologica, seu est liber ab omni lege. Ergo nisi lex certò præstetur, cum possessio libertatis theologica sit certa, non potest homo ea spoliari. Ergo dubium de existentia legis, seu dubium de libertate, hic, & nunc ab obligatione hujus legis particularis optimè solvitur per possessionem libertatis universali ab omni lege, in qua homo nascitur. Hec doctrina rejicienda omnino est.*

IV. Si in materia justitiæ dubia esset agri possessio, quid tum? Numquid allegari tum potest pro inconcesso principio hæc regulæ: *Melior est conditio possidentis*? Nemo id afferuerit. Certæ ergo sit oportet, & extra disputationem posita agri possessio, ut Petrus possessor contra adver-

gente, non esse exleges, sed omnes subiectos esse ordini isti, qui omnia in principium primum dirigit, eoque homines subicit huic naturali ordinationi, quæ bonum commune spectat. Singuli itaque homines quocumque in loco constituti, licet Principe carerent, essent subiecti legi naturali, & illorum quisque evitare deberet ea, quæ huic legi repugnant, & exequi ea quæ ordini sunt conformia. Nemo alterum ledere jure possit, & laus debet patienter perferre injuriam, nec quidquam agere deberet quod hunc ordinem turbaret. Hæc omnia servanda essent, sola naturali lege spectata. Quid quod Adamo primo homine creato legem Deus tulit, qua naturalem confirmavit, impersitque hominum animis? Omnes autem homines à Deo creati huic divinæ legi subiecti sunt; & ea omnia exequi naturali, & divino jure attinguntur quæ homines ipsos Deo conjungunt, eoque mutuo pacificos, & benevolos efficiunt. Si plura cupis, lege tom. 6. lib. 1. diff. 2. Disputant auctores num hæc bonitas, aut malitia ante omnem legem fundamentalis sit, an formalis. Verum disputatio tanti non est ut dissolutionem nostram nunc possulet.

VIII. QUÆST. III. *Quæ præcepta continentur in lege naturali?* RESP. Lex naturalis plura continet præcepta, quæ ab uno tamquam à prima radice pendunt. S. Thomas 1. 2. quæst. 94. art. 2. omnia revocat ad hoc primum principium: *Quodlibet est, vel non est.* Itaque quod primum menti occurrit, est esse, seu ens. Et primum quod voluntati sese offert, est bonum. Primum igitur principium in genere appetibile est illud: *Bonum amandum, malum fugiendum.* Ex hoc primo principio manant naturalia præcepta in primis, quæ proprie vitæ conservationem spectant, removensque opposita. Huc pertinent præcepta comedendi, sobrietatis servandæ, & abstinendi ab iis, quæ sunt noxia sanitati. Altera inclinatio hominis speciem suam propagandam spectat. Hinc oriuntur præcepta quæ matrimonii officia, & proles educationem respiciunt. Tertia inclinatio rationis naturam consequitur unde manant omnia mandata quæ Dei cultum, & proximi societatem moderantur. Hinc primæ tabule præcepta, quæ cultum Dei, vora, & jumenta custodienda præscribunt. Reliqua secundæ tabule mandata de honorandis parentibus, de homicidiis, de vago concubitu, de adulteris, de furtis, de mendaciis, de pravus desideris vitandis, fugiendisque, sunt pariter ipsi naturæ insita. Alia præcepta tum universalialia, tum particularia ad Decalogum revocantur, vel tamquam principia in conclusionibus, vel tamquam conclusiones in suis principiis.

IX. QUÆST. IV. *Lex naturalis estne immutabilis?* RESP. Præcepta juris naturalis sunt diversi generis. Alia sunt quæ humanum consensum præsupponunt, quo constituto, surgit naturæ jus, quod in pactis, in promissionibus, in contradibus, in juramentis, in votis, cæterisque respiciunt. Hæc quoque pertinent præcepta

quæ bonorum proprietatem respiciunt. Gentium quippe consensu rerum partitio invecita est, qua posita, jus naturæ vetat, quempiam invito suis bonis spoliari.

X. His constitutis respondeo, aliqua præcepta juris naturæ ita esse immutabilia, sibi constantia, & firma, ut semper, & in quocumque casu obligent, ut, *Deus est colendus, non mentendum, non perjurandum, non falsum testimonium dicendum, non calumniandum, non odio habendum: servanda justitia, amplectenda virtutes, temperate vivendum.* Hæc, & similia præcepta nullam excipiunt circumstantiam, nullamque subeunt mutationem. Alia sunt præcepta juris naturæ secundaria, quæ absolute spectata similiter immutabilia sunt, sed circumstantias excipiunt, quarum ratione id prohibent quod tali circumstantia sublata præcipiunt. Hæc quoque præcepta sunt in se immutabilia, quia eadem semper absolute aut præcipiunt, aut vetant; sed non præcipiunt, vel vetant sub hac aut illa circumstantia. Dicantur hæc præcepta mutabilia quatenus sub hac, aut illa circumstantia non obligant. Verum hæc non est mutatio proprie dicta. Quoniam ab æterno semper verum fuit, depositum absolute esse reddendum, non esse verò reddendum sub hac, aut illa circumstantia; homicidium esse licitum publica auctoritate justum, illicitum vero privata auctoritate patrum: illicitum furtum, licitum vero in tali circumstantia. Hæc igitur præcepta dicuntur mutabilia non in se, sed ratione circumstantiarum; seu circumstantiæ mutantur, non præcepta: & ab æterno verum fuit quod sub hac circumstantia non obligant, sub altera obligant.

XI. Lex itaque naturalis sita est in ordine rerum, & officiorum ad essentiam divinam ideam archetypam omnium ordinum, & naturarum, quæ indissolubili nexu cum eadem conjunctæ sunt. Porro ordinem hunc antecedere rationis signo vel ipsam divinam voluntatem, dictum supra est. Lex ergo naturalis absolute, & in se ipsa cujuscumque variationis, & dispensationis experta est. Tota mutatio quæ contingere potest in præceptis, sive primariis, sive secundariis, nullo modo afficit ipsam legem naturalem, sed circumstantias quæ mutantur. Quare jure hæc mutatio vocatur *materialis*, secus formalis.

XII. QUÆST. V. *Quæ sunt nature juris, possuntne aliqua potestate dispensari?* RESP. Primum certum est nullam potestatem humanam posse ab hac naturali lege dispensare, quia nullus inferior dispensare in lege superioris valet. Lex autem naturalis superior est omni humana potestate tum laica, tum ecclesiastica. Ergo huic potestati subiecta minimè est.

XIII. QUÆST. VI. *Potesne Deus sua absoluta potestate dispensare in aliquibus juris naturæ præceptis?* RESP. Admittant plures absolute respectu cujuscumque juris naturæ præcepti alii aunt, posse dispensare Deum in præceptis secundariis, secus in primariis; alii denique defendunt, dispensare posse in solis præceptis re-

mo-

moris, seu quæ sunt conclusiones remotæ juris naturæ. Sed his opinionibus misis, cum S. Thomas dico, in nullo juris naturæ præcepto fieri posse ut Deus revera dispenset. Dispensatio enim est solutio à lege, quæ manet, & obligat alios. At fieri nullo modo potest ut Deus licentiam imperitæ agendi contra legem naturalem, quæ in his circumstantiis, in quibus dispensat, viget, urgeatque. Quoniam actio opposita legi naturali sua natura mala est. Ergo probari à Deo nequit. Lege S. Thomam 1. 2. quæst. 100. art. 8. Omnia præcepta juris naturæ dirigunt homines, ut ordinatè se gerant erga se ipsos, erga Deum, & erga proximum. Hic autem ordo non excipit dispensationem.

XIV. Opponunt, quemlibet legislatorem posse dispensare in legibus à se latis. Ergo & Deus dispensare à lege naturali à se lata potest. Responso patet ex dictis. Admissa hypothefi quod Deus creare voluerit universum, quod non creare absolute poterat, cum omnia quæ extra ipsum sunt, liberè producat, necessitate hypothetica manente ex sua infinita perfectione: astringitur, ut omnia producat juxta ordinem quem in signo rationis antecedente suam divinam voluntatem exprimit cum sua divina essentia, & recta ratione, ut dictum est.

XV. Opponunt, Deum reipsa dispensasse ut Abraham perimeret filium suum, ut Samson conficeret semitipsum, ut Israelite vasa Egyptiorum furerent. Responso ex dictis patet. Plura, ut adverti, sunt juris naturæ præcepta quæ varias suscipiunt circumstantias, in quibus præcipiunt quæ absolute vetant, & vetant quæ absolute præcipiunt. At hæc ipsa mandata sunt in se immutabilia, & solium eorum materia subest variis circumstantiis, in quibus illa præcepta excipiunt, & ab æterno exceperit ejusmodi casus. Deus autem supremus ordinis naturalis conditor comprehendit casus omnes, in quibus officia humana aut conveniunt, aut pugnant cum fine ultimo. Lex naturalis vetat occisionem injustam privata auctoritate peractam, secus justam, quæ publica potestate jubetur. Occisio innocentis Isaac Deo litanda gloriæ Dei promovebat. Bona Egyptiorum subiecta erant Dei dominio, sicut & Samsonis vita. Si plura cupis, lege tom. 6. lib. 1. diff. 2. cap. 14.

XVI. QUÆST. VII. *Quid sit jus gentium?* RESP. Est jus medium inter jus positivum, & naturale. Gentium jus nuncupatur, quod omnium gentium, vel plurimarum consensu invecum est. Heinc omnes ferè gentes, nulla sive Principum, sive subditorum facta distinctione obstringit. Gentium nomine non intelliguntur omnes populi barbari incogniti, aut stupide nationes quæ morum honestate destitute brutalem vitam ducunt; sed gentes cultæ, morataque, quales semper fuerunt plurimæ, ut gens Judaica, Græca, Aegyptiaca, Europea, & præsertim Romana. Consensio istarum gentium non fuit verbis expressa, sed tacite, & reipsa consenserunt in certas fixas regulas; ut inire societatem, sancire fœdera, agere commercia, celebrare con-

Tom. I.

tractus, plectere fraudes, & dolos. Porro has leges tacito consensu firmatas jus gentium appellamus. Aligua quæ ad jus gentium attingunt, scriptis consignata sunt, ut illa quæ fœdera, pacta, & cætera id genus spectant. Dividi solet jus gentium in affirmativum, & negativum. Hoc jus mutationi obnoxium est. Jus istud obligat in conscientia plus & minus juxta materiam gravitatem.

CAPUT III.

De Lega positivo divina.

I. Legi Naturali succedit lex voluntaria in divinam, & humanam tributa. Pauca nunc de divina. Prima lex scriptis consignata, quam Deus mundo intimavit, est Mosaica. Præcesserunt utique multa præcepta indita in cordium humanorum tabulis. Præceptum intimavit Deus Adæ in statu innocentia. Post Adæ lapsum aliqua alia Deus præscripsit quæ spectant sacramentorum usum, quo tam adulti, quam infantes mundarentur à peccato originali. Item ante diluvium quadam animalia munda, quadam immunda reputata fuerunt.

II. Post legem Mosaicam Deus per Filium suum unigenitum legem evangelicam promulgavit: quæ lex nova appellatur, quod renovet homines, Deique filios constituat gratiæ dono. Appellatur etiam Testamentum, seu pactum, quo nobis Deus suum Filium donavit. Lex Evangelica differt à Mosaica, quia hæc ordinata fuit ad novam, à qua pernicienda erat, Mosaica lex erat servitutis, & timoris; Evangelica lex libertatis, & amoris. Præcepta legis evangelicæ tribuntur in classes tres. Alia moralia, quæ juris naturæ sunt, & ad illud revocantur, quæque Christus non instituit, sed clarius explanavit, ab erroribus quibus hominum pravitate implicata erant, purgavit; atque consistorum præsidio munivit. Circumstantia alia sunt, seu sacramentalia, quæ Christus ipse instituit, abrogatis quæ à Mosaica lege præscripta erant. Alia tandem sunt fidei præcepta, quæ prius umbris, & figuris involuta erant, quæque Christus nova luce perfudit, atque declaravit. Quare quæ prius ante Christi adventum consue, & implicite credebantur, nunc expressè credenda sunt. Præcipuum discrimen legis Mosaicæ ab Evangelicæ est quod hæc vim justificandi, & sanctificandi continet, secus illa, ut S. Paulus ad Galat. cap. 2. docet. *Scientes autem, quod non justificatur homo ex operibus legis nisi per fidem Jesu Christi; & nos in Christo Jesu credimus non justificemur ex fide Christi; & non ex operibus legis propter quod ex operibus legis non justificatur omnis caro.*

F 3

CA-

medio tollit legem promulgatam. Duplex est: alia *negativa*, qua lex defectu aboletur; alia *positiva*, qua lex lata revocatur, nova ejus loco substituitur. Leges etiam juste abrogari queunt, dummodo rationabilis, & gravis causa occurrat. Et quando lex nova simul cum antiqua servari nequit, abrogata censetur, etiam si desit vox abrogationis. Qui fert legem, eam abrogare valet. Inferior legem Superioris abrogare non potest.

IX. QUÆST. IV. *Quid sit legis interpretatio?* RESP. Interpretatio est declaratio legis, quæ duplex est: alia *authentica* dicitur, seu *jurisdictionis*, quæ a solo legislatore fit, & habet vim legis; alia *doctrinalis*, quæ vi legis caret, & Doctorum judicio innititur. Quando legislator veritatis suæ interpretationem, non licet Doctoribus eandem interpretari. Opposita opinio mihi falsa est, & Superiorum jurisdictioni infesta.

X. QUÆST. V. *Quæ regula in interpretatione servanda?* RESP. 1. Spectanda est legislatoris intentio, quæ est veluti legis anima. Verba autem sunt instrumenta, quibus legislator suam prodit intentionem. Quare verba intentioni, non verbis intentioni subdanda est. Si intentio legislatoris ambigua sit, hærendum verbis est. 2. Quando idem sermo duas sententias exprimit, ea accipitur quæ rei agendæ aptior erit. 3. Quando legis verba ambigua apparent, interpretanda sunt juxta communem loci, & patriæ intelligentiam. 4. Quando de valore actus disputatur, sit necne validus, interpretanda lex est ut valeat actus, quia nemo præsumitur quidquam inutile agere velle, servatis tamen servandis, & præscriptum verborum proprietate. 5. Lex in favorabilibus amplianda, in odiosis restringenda est. 6. Lex non extenditur ad casum non comprehensum ob similitudinem rationum; quando tamen est omnino eadem adæquata ratio, nisi quidquam in oppositum urgeat, extendenda lex videtur ad casum non comprehensum, seu non expressum. 7. Lex generalis non extenditur ad casum non comprehensum ob rationum similitudinem, quantum ad *personam*.

XI. QUÆST. VI. *Quid sit epikeja, & ubi locum habeat?* RESP. Epikeja, seu epikeja est legis correctio, & emendatio, & exemplum casus particularis, ob circumstantias, quæ si legislatori innotuissent, illum casum excepisset. In iis ergo casibus epikeja locum habet in quibus si lex servetur, peccatum committitur; ut si redderes depositum gladium illi qui in patriæ prodicionem illum verteret. Ne multa, tunc epikeja locum habet, ut perdoctè more suo Cajetanus ait, cum finis legis cessat contrariè, id est quando legis observantia vitiosa evadit.

XII. Ut usus epikejæ licitus sit, non satis est quælibet probabilitas, sed requiritur, inquit 2. 2. *quæst.* 147. art. 4. S. Thomas, certitudo evidens.

XIII. QUÆST. VII. *Quid sit dispensatio à lege?* RESP. Est juris relaxatio ab habente legitimam potestatem ex justa causa facta. Differt ab interpretatione, & epikeja, quæ non sunt juris-

ditionis actus, sicut dispensatio. Aliquando tamen dispensatio pro interpretatione accipitur. Sed dispensatio præse accepta actus est jurisdictionis. Includit interpretationem, quia dispensator expendere, & benè interpretari legem debet.

XIV. Ut subditus liber à lege sit, fat minimè est ut præsumat superiorem fore dispensaturum. Dispensatio enim est vulnus legis, atque adeò odiosa: ergo restringenda, non amplianda.

XV. Dividitur dispensatio in partialem, quæ partem, & integram, quæ totam obligationem tollit. Item tribuitur in expressam, quæ verbis; & in tacitam, quæ signis exhibetur.

XVI. QUÆST. VIII. *Undè cilligi possit Prælatum velle dispensare?* RESP. Quando Superior præcipit actum qui exerceri absque dispensatione nequit; ut si Episcopus sciens te esse irregularem, super qua irregularitate dispensare valet, te promoveat ad sacros ordines, tecum dispensare præsumitur.

XVII. Solam taciturnitatem Prælati signum sufficiens esse dispensationis docent nonnulli. Sed illorum opinio mihi falsa est, quam rejiciunt communiter Theologi, & Canonici. Nam taciturnitas Prælati quid aliud prodit nisi permissionem? Nihil sanè aliud, sicut certum, colligi ex ejusdem taciturnitate potest. Taciturnitas Prælati proficisci valet, & sæpius proficiscitur. 1. ex negligentia, 2. ex nimia convenientia, 3. ex pusillanimitate, 4. ex ignorantia, 5. ex malitia, 6. ex studio vitandi scandali, 7. ex prævisione rebellionis subditorum. Ex aliqua harum causarum oritur taciturnitas posse, nemo negaverit. Immo Patres omnes clamant, ex occultitate, & negligentia Prælatorum disciplinæ oritur dissolutio. Et ex istorum perniciosa taciturnitate mali subditi dispensationem à legibus colligunt.

XVIII. QUÆST. IX. *Quibus competat dispensatio à legibus humanis?* RESP. Potestas duplex: una ordinaria, altera delegata: illa annexa dignitati est; hæc impertitur ab eo qui dignitatem possidet. Qui legem tulit, dispensare ab ea valet. Pontifex dispensare in universa Ecclesia potest ab omnibus ecclesiasticis legibus justa occurrente causa. Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi dispensare in suis Diocæbus valent in legibus aut à se, aut à Synodis latis. Inferior nequit in legibus Superioris dispensare absque ejusdem consensu. Legislator supremus potest cum dispensatione aliquid commutationis adungere.

XIX. QUÆST. X. *Utrum licita, & valida sit dispensatio absque justa causa data?* RESP. Dispensationum necessitas ipsam legis naturam consequitur, quia lex quæ communiter accidit, spectat, secus casus particulares. Idcirco legum custodes pro casuum diversitate temperare legum observantiam debent. Ab extremis fidei cavere magnopere Superiores debent, quod adeò difficile est ut Christus *Luce* 12. exclamaverit: *Quis putas est fidelis dispensator, quem constituit dominus super familiam suam?* Peccant Superiores, si nimium legum cortici hærent. Frequentius in laxitatis quam in rigoris extremum impingunt.

Hof-

Hofibus domesticis, nempe affectuum diversitate continentur obidentur.

XX. Salmanticenses *tratt.* 11. cap. 5. part. 6. num. 66. defendunt, Superiores non peccare mortaliter pro ingenio absque justa causa dispensantis in lege à se condita, præcisò scandalo, & damno tertii. Concedunt tamen talem Superiorem peccare venialiter.

XXI. Præfata opinio mihi falsa est. Sermo est enim de legibus graviter obligantibus. Porro Patres omnes, & graviore Theologi docent, peccare mortaliter Superiores etiam supremos qui in legibus graviter obligantibus etiam à se latis dispensant absque justa causa. Dispensatores isti à Patribus vocantur proditores, infideles, destructores, & perditores universæ discipline. Patrum autem, Conciliorum, aut canonum aliquis numquam pronuntiavit ejusmodi prodigos dispensatores sine justa causa peccare venialiter. Undè ergo recentes hauserunt hanc distinctionem in hac materia? Legulatores etiam supremi subiecti legibus directivis sunt. Ridicula autem subjectio esset, si dispensare pro ingenio possent. Omnis lex justa grave commodum confert communi bono. Ergo qui tali legi absque causa derogant, grave damnum inferunt Reipublicæ. Ergo graviter peccant.

XXII. Non modo illicita, sed etiam invalida sunt dispensationes iustæ. Quoniam dispensationes sine justa causa concessas subreptitias, nullas, prævaricationes, & legum dissipationes Patres appellant. Innumera testimonia rescribere possem; sed unicum Concilii Tridentini *sess.* 25. cap. 18. afferro. *Quod si videri, iustaque ratio, & major quæque utilitas postulaverit, cum aliquis huius dispensandum esse, id causa cognita, ac summa maturitate præstandum erit. Alterque facta dispensatio SUBREPTITIA ERIT.* Quid ad hæc oppositum sentientes? Quid si Bernardi, S. Thomæ, Bellarmini, Toleti, aliorumque gravium Theologorum testimonia afferrem? Toletus lib. 5. cap. 83. *Papa dispensatio sine causa non habet locum in foro interiori, & coram Deo, sed tantum in foro exteriori, &c.* Bellarminus in epistola ad Nepotem plurima de hoc argumento habet.

XXIII. QUÆST. XI. *Quoniam sunt cause justæ dispensationis?* RESP. Nulla designari certa regula potest. Casuum quippe æquitas à pluribus pendet circumstantiis. Generalis regula, quam Patres, & Theologi tradunt, est quod sufficientia causæ pro legitima dispensatione accipienda, pensandaque sit ex respectu ad bonum commune. Huc semper spectare quique dispensator debet. Quando de sufficientia causæ dubitatur, tutior pars est eligenda. Valida est dispensatio, dum reverà adit justa causa, licet dispensator illam ignoret. Peccat verò dispensator dispensans absque justa causa cognita. Causa legitima occurrente vitandi mali dispensator teneatur dispensationem concedere. Est enim custos legum in bonum commune subditorum. Sicuti autem observatorio, sic interdum, & relaxatio legis confert ad bonum commune. Ergo sicuti peccat dum omittit dispensator promovere legis observantiam, ita etiam

Tom. I.

peccare potest, si recuset eandem pro temporaria opportunitate relaxare. Verum in primo, secus in secundo peccati peccari solet: sæpe delinquant, quod cum amicis, sibi que bene affectis benignius quam par sit dispensent, cum cæteris æque severiores aliqui esse soleant.

XXIV. QUÆST. XII. *Quid de dispensatione subreptitia, abreptitia, & per metum extorta dicendum?* RESP. *Subreptitia* dispensatio est quando à petente dispensationem tacentur ea que dicenda sunt. *Abreptitia*, quando exponitur falsitas. Utraque nulla est. Disputant auctores cujusnam veritatis reticentia efficiat dispensationem *subreptitiam?* Regula generalis designari nequit. Si quidquam eorum reticetur, etiam sine dolo, & fraude, que secundum jura, & stilum Cancellariæ dicenda sunt, dispensatio nulla est. Si quidquam reticetur veritatis, aut exponatur falsitatis, quod judicem impellat ad dispensandum, nulla dispensatio est.

XXV. Dispensatio per metum extorta absolute valida est, quia metus simpliciter voluntarium non tollit. Si verò dispensator absolute consensum non præberet, tunc nulla dispensatio esset.

XXVI. QUÆST. XIII. *Quibus de causis dispensatio cesset?* RESP. Si dispensatio sortita sit suum ultimum effectum, revocari nequit. Contractum matrimonium est, suscepti sunt sacri ordines vi dispensationis data. Hæc revocari amplius non potest. Disputatur à Theologis, num si post obtentam dispensationem, & nondum executioni demandatam cesset omnino causa finalis ejusdem, cesset dispensatio? Negant Salmanticenses *tratt.* 11. cap. 6. part. 8. num. 83. quia, inquam, semel ablata per dispensationem lege, hæc iterum non reviviscit. Laudant pro hac opinione *Castropalaum, Suarez, Salas, & alios.*

XXVII. Opposita sententia mihi probabilior, & vera est. Quid? Christianus dispensatus est ab audienda Missa diebus festis, à jejuniiis, à recitando officio per mensem ex justa aliqua causa. Hæc omnino evanuit antequam dispensatio executioni demandetur? & Christianus iuste dispensatione tali utatur? Nemo profecto Christianorum, qui sit sincerus suæ salutis æternæ amator, talem adhibebit dispensationem. Quarè rejicio sequentem Salmanticensium loc. cit. no. 1. opinionem. *Si detur infirmitas, quæ mortaliter judicatur perpetuo duratura, & obtineat à Pontifice dispensationem comedendi carnis pro tota vita, non recitandi Divinum Officium, non jejunandi, etiam postmodum saltem PERFECTAM acquirat, poterit uti tali dispensatione. Idem dicimus, si pro hoc anno, pro hac Quadragesima obtineat dispensationem à Superiore non jejunandi, vel abstinendi à carnibus, quia infirmitas pro tota illa censetur duratura, etiam si per accidens cesset, poterit uti tali dispensatione. Ita quoties citati, qui sicut non omnes ita in particulari loquuntur, mens tamen illorum est quam diximus.*

XXVIII. QUÆST. XIV. *Cessante dispensatio ob mortem dispensatoris?* RESP. Si dispensatio absolute concessa sit, duretque ejusdem causa, non

V

cel-

cessat ob mortem dispensatoris. Contra si conditione illigata dispensatio fit, tunc cessat morte dispensatoris; ut si ejusmodi clausulis circumscripta fuerit: *Donec nobis placuerit, ad arbitrium nostrum, &c.* Si inceptus actus sit, poterit illum persequi. Dispensationem iuste concessam revocare dispensator nequit absque justa causa: justa vero causa occurrente revocare eandem valet. Injustam vero dispensationem revocare astringitur. Inferior Superioris dispensationem revocare non potest; Superior vero valet inferioris dispensationem revocare. Dispensatus potest renuntiare dispensationi absque damno tertii; si contra renuntiatio laedat jus tertii, dispensatus non valet renuntiare dispensationi, sed ut renuntiatio valida sit, voluntas dispensatoris requiritur.

XXXIX. QUÆST. XV. *Quid sit consuetudo, & quotuplex?* RESP. Est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, ubi deficit lex. Dupliciter accipi consuetudo solet. Pro jure nempe, & pro facto.

XXX. Consuetudo facti non aliud est quam actuum repetitio, & usus, seu mos, & format materiam consuetudinis juris. Hoc enim jus consurgit ex hac actuum humanorum frequentatione. Hoc quippe jus non voce, non scripto, sed moribus patitur. Quare alii describunt hoc pacto consuetudinem: *Est jus rationabile, legitimum tempore prescriptum, moribus perfectis communitatis volentis se obligare, & Principii consensu indultum.* Rationabilis sit consuetudo oportet, non secus ac lex, quia utraque bonum communitatis publicum spectare debet. Quare nulla consuetudo vim legis obtinere valet, si sit contra bonum commune societatis. Non quicumque communitatis, sed perfectæ dumtaxat mores invehere consuetudinem queunt. Ad consuetudinem obligantem inducendam non sufficit actuum frequentia, sed requiritur voluntas sese obligandi.

XXXI. Hæc consuetudo differt à stilo, & prescriptione, & cum eisdem aliquo modo convenit. Cum stilo convenit, quia, & hic quedam consuetudo est; differt vero, quia stilus restringitur ad fori judicia. Differt consuetudo à prescriptione, quod hæc etiam in singulari persona locum habeat, fecus illa, quæ communitatem dumtaxat respicit. Cum eadem convenit quatenus requirit determinatum tempus non interruptum.

XXXII. Consuetudo triplex. Alia contra legem, quæ novam legem non inducit, sed abrogat antiquam. Alia est secundum legem, quæ non tam consuetudo, quam interpret legis est, & lege abrogata, ipsa consuetudo cessat. Tertia est præter legem. Hæc ex frequentia actuum producit in materia de qua lex scripta nihil decernit. Hæc sola novum jus inducit, quando necessaræ conditiones adfuit. Ratione materie dividuntur in ecclesiasticam, & civilem.

XXXIII. QUÆST. XVI. *Quinam invehere consuetudinem queunt? & quoniam conditiones necessaræ sint?* RESP. Consuetudinem abrogantem legem illi soli invehere possunt qui legem servare tenentur, quia lex abrogatur per actus contrarios. Nullus privatus, neque Princeps ipse,

sed sola communitas, & quidem perfecta, qualis est Civitas, Provincia, Regnum, inducere consuetudinem potest. Communitas quippe imperfecta, ut familia, collegium parere consuetudinem nequit. Requiritur, ut major perfectæ communitatis pars in actuum frequentia, aut in eorumdem omissione concurrat, ut consuetudo introducatur.

XXXIV. QUÆST. XVII. *Quot sint conditiones ad veram consuetudinem necessaræ?* RESP. Quinque. 1. Quod sit rationabilis; 2. quod sit ex publica frequentia actuum liberorum; 3. quod congruo temporis intervallo duret; 4. quod interveniat Principis consensus; 5. quod ex animo se obligandi inducatur. Ea autem consuetudo rationabilis est quæ bono communi congrua, & utilis est. Contra legem five naturalem, five divinam nulla prevalere consuetudo potest: quia actus contrarii illi legibus sua natura vitiosi sunt.

XXXV. Contra legem humanam prevalere dumtaxat consuetudo potest. Quotiescunque tamen consuetudo bono communi societatis adversatur non consuetudo, sed corruptela vocanda est.

XXXVI. Triplicem consuetudinis statum distinguunt Theologi, inceptionis, progressus, & prescriptionis. Qui contra legem consuetudinem introducunt, peccant toto tempore quo lex prævalet: quare non solum in exordio, sed etiam in progressu isti legem violant; usque dum lex prævalet.

XXXVII. QUÆST. XVIII. *Quantum tempus requiritur ad introducendam consuetudinem?* RESP. Omnes adfirmant, longum tempus requiri ad consuetudinem inducendam; sed circa ejusdem quantitatem non una est omnium sententia. Communior opinio est decennium sufficere ad consuetudinem contra legem civilem. Contra legem canonicam vero requiri quadraginta annos. Cæteram circumstantiæ spectanda sunt, & natura legis abrogandæ. Tempus istud continuum si oportet, sicut, & in prescriptione. Quare si hoc tempore aut major communitatis pars oppositum consuetudini quidquam agat, aut Princeps resistat, interruptum tempus est, & elapsum amplius non computatur.

XXXVIII. Actus qui necessarii sunt ad consuetudinem debent esse liberi, publici, & frequentes. Aliqui contendunt duos, aut tres actus sat esse; sed hæc opinio communiter rejicitur ut falsa. Nemo tamen definire potest numerum horum actuum; sed prudentiam arbitrio id remittitur. Perfecto in longo tempore nec tres, aut quatuor, immodò nec sex, nec octo frequentiam pariunt. Actus isti liberi sint oportet, quia sicut lex, ita, & consuetudo à recta ratione proficisci debet. Quare si populus metu coactus quidquam agat, non presumitur velle consuetudinem introducere. Ignorantia quoque impedit nec consuetudo introducatur. Tandem actus isti liberi, & frequentes publici sint necessarii est: quoniam actus occulti dici nequeunt facti ex consensu Principis, & communitatis. Non requiritur tamen juridica manifestatio, sed satis est publica notitia facti.

Quin-

XXXIX. Quinta conditio, ut indicatum est, postulat ut populus animo se obligandi consuetudinem incipiat, eamque tali animo toto tempore necessario pro consuetudine continuet. At undenam colligi poterit populum incepisse, & continuasse consuetudinem animo se se obligandi? Hæc assignari indicia solent. 1. Quando populus in materia sua natura gravi, uniformi observantia talem consuetudinem servavit. 2. Si Superiores istius consuetudinis violatores severe puniant. 3. Si viri prudentes, optimeque morati culpæ damnum ejusmodi consuetudinis transgressores. Quando hæc tria concurrunt, argumentum est communitatem animo se se obligandi consuetudinem invehisse.

XL. Ne verò corruptelæ sub consuetudinis larva occultentur, advertendum est, non omnem tolerantiam, & patientiam Principum signa esse taciti consensus. Quando Superiores zelo Dei ardent, suntque vigiles, & exactissimi in eliminandis corruptelis, & extripandis zizanias, quando nullum obest impedimentum aut vitandæ rebellionis, aut declinandæ majora mala, tunc patientia, & tolerantia esse potest argumentum taciti consensus. Cæterum, ut dictum supra est, patientia, & tolerantia Superiorum non raro oritur ex eorumdem ignavia, & nimio quietis, & vitiosæ pacis amore, quia tranquillam, & hi-larem ducere vitam avert.

XLI. QUÆST. XIX. *Quinam sint effectus consuetudinis, & quibus modis cesset?* RESP. Tres. 1. Consuetudo legitima vim legis habet: quare sicut lex, ita consuetudo obligare sub gravi culpa potest. 2. Est antiquæ legis abrogatio. 3. Est legis interpretatio.

XLII. Consuetudo iis modis cessat quibus lex. Præcipue tamen duobus modis consuetudo abrogatur, nempe per legem expressam, & per consuetudinem oppositam. Tum vero lex consuetudinem abrogat, cum eadem expressè adversatur. Si in lege sit elausula generalis abrogans omnes, & singulas consuetudines oppositas, tum licet non fieret peculiaris mentio hujus aut illius consuetudinis, singule abrogatæ essent. Excipi tamen solet consuetudo immemorabilis, quæ nisi expressè revocata sit, consistit. Consuetudo alia consuetudine abrogari potest, si necessariis fruatur conditionibus. Advertendum tamen, neque legem, neque consuetudinem per non usum abrogari, sed solum per actus oppositos.

CAPUT XI.

De Privilegiis.

I. **A**mplius esset de privilegiis disputandi argumentum; sed in hoc compendio paucis rem expediám, tum quia parum necessaria est pro animarum regimine, tum quod disputatio pluribus implexa sit commentis, & villigatio-nibus nullus sæpè momenti. Ad rem igitur.

II. QUÆST. I. *Quid sit privilegium, & quomodo à dispensatione differat?* RESP. Est facultas constanti, & permanenti agendi, aut non præstandi

aliquid contra, vel præter legem. Distinguitur à dispensatione, quod lex casum peculiarem spectet, & transeuntem; illud vero permanentis, & constantis est. Dividitur in reale, quod attingit ipsas res, ut merces, statum, dignitatem, locum; & in personale, quod personam ipsam afficit, & cum eadem transit, reale vero transit de uno ad alterum. Rursus dividitur privilegium in scriptum, & non scriptum, seu ore traditum. Aliud quod gratis, & liberaliter datur, vocaturque gratiosum. Aliud quod meritis conceditur, & appellatur remuneratorium. Aliud absolutum nulla affectum conditione; aliud quod cum pacto imperitur, & vocari solet conventionale. Item aliud commune, quod totam communitatem spectat. Aliud privatum, quod privatæ dumtaxat personæ hæret. Aliud odiosum, quod unum favendo, alterum lædit. Aliud favorabile, quod favet privilegio, quin alteri incommodum afferat. Aliud quod in utroque foro rum interno, tum externo valet. Aliud quod in solo conscientie tribunalium vim habet. Aliud perpetuum, aliud temporale.

III. QUÆST. II. *Quis impetiri privilegium valet?* RESP. Qui legem ferre valet. Imperitium enim à lege eximit: ergo ille solus impetiri privilegium valet, qui eximere à legis obedientia potest. Ut vim habeat privilegium, acceptari ab eo debet cui concessum est, si gratiosum sit. Remuneratorium autem privilegium acceptationem non postulat.

IV. QUÆST. III. *Utrine privilegiatus potest extra ditionem concedenti, privilegio sibi concessio?* RESP. Si privilegium absque limitatione ad locum, & tempus imperitum sit personale, eo usque privilegiatus potest extra ditionem concedenti, nisi aliqua lex obdet, vel scandalum. Nam si in territorio ad quod privilegium accedit, vigeret lex pugnant cum privilegio, aut scandalum pareretur incolæ loci, tunc licitus haud esset talis privilegii usus. Si privilegium sit reale, res ipsa efficiens, tum intra solam ditionem concedentis mandandum executioni est. Privilegiati renuntiare valent privilegio personalis privato afficiens solam personam, secus privilegis realibus, vel communibus, quæ transeunt ad alios, quia talis renuntiatio esset cum damno tertii.

V. QUÆST. IV. *Quomodo interpretanda privilegia sunt?* RESP. Communis sententia docet, privilegium quod favorabile vocant, lato in sensu, servata tamen verborum proprietate, explicandum esse, cum nemini dampnum inferat. Privilegium contra quod odiosum appellatur, strictioris est interpretationis, quia lædit jus aliorum, & dampnum infert. Ita tamen interpretandum est ut inutile non reddatur. Præterea duplex interpretatio. Alia authentica, quam solus qui privilegium concessit, dare valet; alia doctrinaria, quam quilibet vir doctus exhibere potest. Prælati Regularium, nempe Generales pro universo Ordine interpretari privilegia valent doctrinaliter. Addunt aliqui etiam authentice, ex concessione Julii II. Immo addunt etiam Provinciales, & Visitatores ex concessione Clementis VI. & Sixti IV. Libenter viderem istas concessiones, quibus pa-

rum fidei habeo usquedum in medium afferantur.

VI. QUÆST. V. Quot modis privilegia amittuntur? RESP. Pluribus. Personale privilegiatum morte evanescit. Reale vero durat cum rebus quas afficit, cum eisdem transit ad alios. Privilegium absolute concessum non cessare, cessante causa finali movente, & ut vocant, *totali*, continentur non pauci. At opinio hæc falsa mihi est. Quoniam sicuti concessio privilegii absque ulla causa vitiosa esset, ita duratio privilegii, omni, & integra conversionis causa sublata, injusta foret. Cessat quoque privilegium quo alicui conceditur aliqua actio in gravamen aliorum, & amittitur præsertim per non usum facultatis concessæ: quoniam illi qui dato privilegio gravantur, præscribitur contra privilegiatum, dummodo tempus præscriptum congruum accedat. Præsertim privilegium cessat per voluntariam renuntiationem acceptatam à concedente: qui si acceptare recuset, consistit privilegium, eoque uti privilegiatus, mutata voluntate, potest. Tandem amittitur privilegium per eisdem abusum post sententiam iudicis, qui declarat ipsa privilegiatum abuti suo privilegio. Similiter cessat privilegium per revocationem concedentis. Quamobrem damnata fuit ab Alexandro VII. hæc thesis: *Regulares possunt in foro conscientie uti privilegiis suis, que sunt expresse revocata per Concilium Tridentinum.* Revocatis privilegiis unius Ordinis, non censentur revocata hæc ipsa privilegia respectu aliorum Ordinum.

VII. QUÆST. VI. Quid de communicatione privilegiorum inter mendicantes? RESP. Diffusa, & implexa questio discutienda se se offert; at ea tantum momenti non est ut nostram requirat industriam, præsertim in hoc compendio. Omnes Religiones mendicantes communicant in omnibus privilegiis tum concessis, tum concedendis, nisi inferatur privilegio aliqua clausula, quæ expresse, & perspicue hanc impediatur communicationem.

VIII. QUÆST. VII. Quid de privilegiis in particulari dicendum? RESP. Si de privilegiis singulis concessis tum Clericis omnibus absolute, tum Regularibus agere vellem, plura volumina non sufficerent. Quare, missa vasta disputatione, pauca in transitu indicabo. Jure divino omnes Ecclesiastici in his omnibus quæ Ecclesiæ disciplinam spectant, à laica potestate exempti sunt. Jure vero Canonico, & Civili ecclesiastici pluribus fruuntur privilegiis, quæ, & eorum personas, & res plures eximunt à potestate seculari. Quare vi privilegii, quod *Canonis* vocatur, nequeunt in carcerem detrueri, iudicari, puniti, à magistratu seculari. Neque solum Ecclesiasticæ persone, verum etiam illorum bona tum ecclesiastica, tum patrimonialia libera sunt à tributis, & gabellis secularium Principum. De Clericis in minoribus constitutis, aut sola tonsura insignitis hæc *sess. 23, cap. 6*, statuit Tridentinum: *Fori privilegio non gaudeant, nisi aut clericalem habitum, & tonsuram deferentes alicui Ecclesie de mandato Episcopi inseruiant, vel in seminario clericorum, aut in ali-*

qua Schola, vel Universitate de licentia Episcopi, quasi in via ad suscipiendos majores Ordines, versentur. His conditionibus deficientibus privilegio fori clericus non gaudet, nec exemptione à tributis.

IX. Plura hic dicenda essent de locorum immunitate, & de ejusdem immunitatis violationibus: item de privilegiis regularium Ordinum. Verum hæc omnia nimium ab instituto mihi præstituto abducerent; idcirco silentio obvolvo.

DISSERTATIO III.

De Peccatis universè, & sigillatim.

CAPUT I.

Vitii, & peccati notiones, & divisiones.

I. **V**itii nomen à vitando arcebitur. Amplic acceptum in quolibet defectu à regula firmum est. In præsentia pro recessu à regula rationis usurpatur. Illud naturæ, vel artis; hoc morum vitium appellatur.

II. Vitium, seu peccatum in communi describitur potest, quod fit *per turbatis voluntaria naturæ rationalis in his que meret respiciant.* Vitium, & peccatum accipi promiscue solent. Differunt tamen sicut actus, & habitus. Nam peccatum pressè acceptum est actus malus moraliter; vitium autem prava dispositio natura sua tendens, & inclinans in officia moraliter mala. Vitium virtuti opponitur: quia sicut virtus disponit animum secundum naturæ suæ convenientiam, ita vitium pervertit animum contra naturæ suæ regulas. Peccatum actibus virtutis opponitur, & pejus vitio est: quia qui malè agit, pejus illo est qui ad malum agendum est dispositus. Hæc omnia 1. 2. *quest. 71.* suo calamo S. Thomas discutit.

III. QUÆST. I. Quenam sit peccati finitio? RESP. S. Augustinus *lib. 22. cap. 27.* contra Faustum respondet: *Peccatum est distium, factum, vel concupitum contra legem æternam.* Hæc Augustini finitio omnia comprehendit peccata, cordis, oris, & operis. Ultima particula *contra legem æternam* includit peccata omnia etiam quæ sunt directè contra leges humanas: quia qui justas humanas leges violant, etiam in legem æternam peccant saltem mediare.

IV. Contra datam Augustini finitionem oppositum solet, in illa non includi nec peccatum omissionis, nec habituale, nec originale. Respondet *loc. cit.* S. Thomas: *Admissio, & negatio reducuntur ad idem genus. . . . & ideo pro eodem est accipiendum distium, & non distium, factum, & non factum.* Peccatum habituale actibus voluntatis gignitur, & ideo sub illis includitur. Peccatum originale dici voluntarium voluntarium potest, in primi parentis factum situm. Peccatum veniale non est contra, sed præter legem.

V. QUÆST. II. Quid, & quotuplex sit peccati

cati macula? RESP. Maculam in anima relinquitur ex peccati commissione, Scriptura sancta testatur. *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion: Ita. 4.* & S. Paulus: *Inquinatæ sunt eorum mens, & conscientia: ad Tit. 1.* ad peccandum concurrunt actus intellectus, & voluntatis. Per voluntatis affectus, quibus peccator afficitur erga terrenas voluptates, anima polluta, concupiscentiæ luto inquinata, & illecebrarum sordibus conspurcata remanet. Macula hæc in privatione gratiæ in ordine ad actum præteritum malum sita est. Duplicem distinguunt Theologi maculam, juxta duplicem nitorem quem in anima considerant. Primus nitore ex rationis lumine dirigente; secundus ex lumine fidei, & gratiæ illustrante confurgit. Prima macula lumen rationis obsecrat. Secunda, expulso nitore, qui ex divina gratia refulgebat, divini iustiticiæ, seu aversionis à Deo, & conversionis ad creaturam, imprimit notam, & deforme signaculum in anima peccatrice. Tertiam addunt maculam à peccato veniali inductam, quæ charitatis fervorem minuit, & decorem, atque pulchritudinem ex fervore charitatis resurgentem aliquantulum obnubilat.

VI. Prima peccati divisio est in originale, & actuale. Illud ex Adamo contrahitur; istud propria peccantis voluntate committitur. Peccatum personale duplex. Aliud æquale quod est ipse actus inordinatus, & difforsis à moralitatis regulis. Aliud habituale, & est macula remanens ex actu malo non retractato.

VII. Secundo aliud est peccatum commissionis, quod in transgressione præcepti negativi consistit; aliud est peccatum omissionis contra præceptum affirmativum, quo omittitur actus bonus præceptus. Peccatum commissionis absolute gravius est omissionis culpa. Hoc absolute certum est. Cæterum omissiones in Superioribus secum pertrahere solent horrendissimam confestaria, & absurda, quæ sanctissimam disciplinæ, & gregis evangelici stragem inducunt.

VIII. Tertio alia sunt peccata simpliciter talia; alia sunt peccata in Spiritu Sanctum. Hæc sunt sex, desperatio, presumptio, impoenitentia, obstinatio, impugnatio veritatis cognita, & invidentia fraternæ gratiæ.

IX. Quarto alia vocantur peccata carnalia, alia spiritualia. Ex septem capitalibus quinque sunt spiritualia, scilicet superbia, avaritia, invidia, ira, aecidia; & duo carnalia, nempe luxuria, & gula.

X. Quinto alia sunt peccata propria, quæ ipse peccans committit; & alia aliena, eaque sunt quæ alii nostro consilio, iusta, patrocínio, exemplo, adulatione, dissimulatione, silentio vitioso, omissione correctionis, aliisque modis perpetrant.

XI. Sexto tandem alia sunt peccata cordis, oris, & operis. Alia item sunt contra Deum, contra proximum, contra seipsum. Utique omnia peccata sunt contra Deum; verum quædam sunt quæ modo peculiari Deo adversantur, qua-

Tom. I.

tenus recta impetunt virtutes illas, quæ pro objecto Deum habent, ut fides, spes, charitas, religio. Peccata contra proximum illa dicuntur quæ violant virtutes proximum respicientes, justitiam, misericordiam, &c. Peccata contra seipsum illa vocantur quæ violant virtutes ad proprias passionem demandas directas, ut temperantiam, castitatem, &c.

CAPUT II.

De Distinctione peccati mortalis à veniali. Quorumdam Probabilissimum, & plurimum scilicet axiomaticum refelluntur.

I. **P**erdifficilem questionem disputandam aggredior. Pauca primum delibabo quæ certa sunt. Lutherani, & Calvinistæ omnia peccata natura sua mortalia esse propugnant. Iteorum errorem damnavit Concilium Tridentinum *sess. 14. cap. 24.* Scripturæ sanctæ lucidissimis testimoniis allatis. De fide itaque est dari peccata venialia à mortalibus distincta.

II. Sex potissimum sunt quæ peccato mortali adscribuntur. 1. Solvit amicitiam cum Deo, corrumpit gratiam, charitatem, omnesque virtutes morales infusas. 2. Parit animæ mortem. 3. Infer peccatori malum infinitum. 4. Malum hoc naturæ suæ irreparabile est. 5. Est offensiva Dei infinita. 6. Peccatorem æternam damnat. Hæc omnia manant ex peccato mortali, cujus natura, & essentia sita est in *aversione à Deo, & conversione ad creaturam tanquam ad ultimum finem.*

III. Peccatum mortale, & veniale aliud ex genere suo tale, aliud tale per accidens. Peccatum mortale ex genere suo tale illud est quod ex se opponitur charitati Dei, & proximi: ut sunt ea, quæ opponuntur fidei, spei, charitati, justitiæ. Peccatum veniale ex genere suo illud vocatur, quod ex se non opponitur charitati Dei, & proximi, ut mendacium simplex, verbum otiosum, ritus immoderatus, &c. Peccatum mortale, & veniale per accidens est quod ex mortali fit veniale, aut contra.

IV. QUÆST. I. Quomodo peccatum mortale possit desinere in veniale? RESP. Non est sensus quod peccatum veniale evadere mortale, aut mortale veniale fieri queat. Sed sensus est quod actus ille, qui natura sua esset peccatum mortale, possit fieri veniale. Duobus modis inquit 1. 2. *q. 88. art. 6.* S. Thomas. 1. Ex imperfecta deliberatione. 2. Ex parvitate materiæ. Plura tamen sunt quæ parvitate materiæ non excipiunt, ut infidelitas, odium Dei, perjurium, & alia quæ directè Deo adversantur. Omnia verò peccata ex genere suo mortalia fieri venialia queunt ex imperfecta deliberatione, quia nullum peccatum sine libertate.

V. At undè cognoscemus materiam esse gravem, aut levem? Rem difficilem postulari. Hæc sunt regulæ quas Theologi assignant. 1. Materiam tum gravem est quando actus præceptus valde conducit ad charitatem aut Dei, aut proximi.

Vj